

НАШ ЈЕЗИК

Књига XLIV

Св. 3–4 (2013)

САДРЖАЈ

Чланци

Поводи

Јужнословенски филолоџ у српској филологији (СРЕТО ТАНАСИЋ)3

Граматика и правопис

Морфофонолошка структура неких именица у творби модела са суфиксом
-киња (ЖИВОЈИН СТАНОЈЧИЋ)17

Нова правописна решења – велико слово (предлог измена) (РАДА
СТИЈОВИЋ)25

Типови епизеуксичких и епаналептичких структура у савременом српском
језику (НИНА ЋЕКЛИЋ)31

О могућим утицајима енглеског језика на употребу појединих конструкција
у српском језику (на примеру конструкција *број један* и *најбољи*
икад) (ДАНИЈЕЛА РАДОЊИЋ)49

Студије српског језика у иностранству

Србистика на Петроградском универзитету данас (МАРИНА НИКОЛИЋ)
.....59

Прикази

Научни сасијанак славистија у Вукове дане 41/1 (НАТАША МИЛАНОВ) ..71

Научни сасијанак славистија у Вукове дане 41/3 (БОЈАНА ТОМИЋ)77

Библиографија Научни сасијанак славистија у Вукове дане 1971–2011
(НАТАША МИЛАНОВ)83

Хроника

Научни скуп <i>Српски језик и актуелна ишћања језичке йолийке</i> (МАРИНА СПАСОЈЕВИћ)	89
---	----

Прилог

Закључно саопштење са Научног скупа <i>Српски језик и актуелна ишћања језичке йолийке</i>	97
---	----

УДК 811.163.41'373
811.111'373
811.163.41'367:811.111'367

ДАНИЈЕЛА РАДОЊИЋ
(Институт за српски језик САНУ, Београд)

О МОГУЋИМ УТИЦАЈИМА ЕНГЛЕСКОГ ЈЕЗИКА НА
УПОТРЕБУ ПОЈЕДИНИХ КОНСТРУКЦИЈА У СРПСКОМ
ЈЕЗИКУ (НА ПРИМЕРУ КОНСТРУКЦИЈА *БРОЈ ЈЕДАН*
И *НАЈБОЉИ ИКАД*)*

Предмет рада представљају актуелне промене у морфолошком и лексичком систему српског језика изазване утицајем страних језика, у овом случају енглеског језика, које ће бити испитане на примерима употребе конструкције *број један*, која све чешће замењује облик суперлатива придева *добар (најбољи)*, као и употребе конструкција типа *најбољи икад(а)*, у којима се заменички прилог *икад(а)* употребљава уместо зависне односне реченице. Осврнућемо се на нормативни, али и на социолингвистички аспект тих појава.

Кључне речи: глобализација, језичке промене, језик медија, нормативни аспект, анкета.

1. Утицај страних језика

Често се говори о утицају страних језика на српски језик, при чему се пажња посвећује најчешће лексици, јер су на лексичком нивоу такви утицаји најчешћи, али и најлакше уочљиви. Када је реч о савременом српском језику, доминантан је утицај енглеског језика, па су тако бројни радови написани о англицизмима у српском. Упо-

* Овај рад је настао у оквиру пројекта *Лингвистичка истраживања савременој српској књижевној језика и израда Речника српскохрватској књижевној и народној језика САНУ* (178009), који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

треба речи које су пореклом из енглеског језика већ годинама представља тему којом се бави не само наука већ и јавност уопште.

Предмет овог рада представљају актуелне промене у морфолошком и лексичком систему српског језика изазване утицајем страних језика, у овом случају енглеског језика, које ће бити испитане на примерима употребе конструкције *број један*, која све чешће замењује облик суперлатива придева *добар (најбољи)*, као и употребе конструкција типа *најбољи икад(а)*, у којима се заменички прилог *икад(а)* употребљава уместо зависне односне реченице. Поменуте конструкције последњих година често се јављају првенствено у рекламама и агенцијским вестима, дакле, у језику медија масовне комуникације. Међутим, примећујемо да се почињу јављати и у језику приватне комуникације, и у говору и у писању, као и у различитим доменима, односно различитим функционалним стиловима (у разговору, приватној преписци, научном раду и др.), те зато свакако заслужују пажњу. У овом раду осврнућемо се на нормативни, али и на социolingвистички аспект тих појава. Напомињемо да су у питању конструкције донекле различите природе, како у погледу порекла тако и у погледу њиховог нормативног статуса у језику, али како у синхронном пресеку до њихове интензивне употребе долази под (посредним или непосредним) утицајем енглеског језика, сматрали смо их примерима довољно илустративним за нашу тему да би за потребе овог рада били анализирани заједно.

2. Утицај језика медија

На све чешћу употребу наведених конструкција (у различитим функционалним стиловима) у српском језику несумњиво утиче језик медија. За језик медија (дневна штампа, часописи, радио и тв програм) карактеристични су, између осталог, чести и бројни преводи са енглеског језика, па је тако и велика изложеност посредном утицају енглеског језика.

Појава конструкција *број један* и конструкција типа *најбољи (највећи и сл.) икад(а)* нарочито је учестала у рекламама и насловима новинских чланака, за које је и иначе својствено да обилују англицизмима (често неадекватно употребљеним, неадаптираним и сл.). У случају наших примера оваква употреба могла би се објаснити (или оправдати) с обзиром на неке од основних одлика језика реклама или наслова новинских чланака – за њих су карактеристични сажетост и експресивност, па им такве конструкције управо и одговарају. Како језик реклама одликује првенствено сажетост, енглеска конструкција *the best (something) ever* калкирањем доспева у домаће рекламе, а мо-

гућа решења при превођењу која су у складу са нормом српског језика (нпр. *најбољи балзам који је икада најправљен*) преопширна су за рекламни слоган. И за наслове новинских чланака карактеристична је сажетост, као и разна скраћивања, изостављање глагола и сл. Насупрот томе, у случају употребе конструкције *број један* уместо *најбољи* економичност и сажетост не долазе до изражаја већ експресивност¹. Напомињемо да се повремено у истом тексту јављају и случајеви напоредне употребе различитих конструкција са истим значењем, што је нарочито изражено у наслову новинског чланка у односу на даљи текст чланка, а сведочи о паралелној употреби различитих средстава која изражавају исте семантичке садржаје (нпр. *најбољи одбојкаш икад – најусиешнији одбојкаш свећа – најбољи одбојкаш свећа*²; *најбољи филм икад – најбољи филм који сће икад одледи*³; *непријатељ број један – главни непријатељ*⁴).

¹ Олхејт – паста *број један* у Србији (наслов чланка у Студентском дневном листу, алузија на бројне рекламне слогане) (<http://www.studnet.com/zdravlje/olhejt-%E2%80%93-pasta-broj-jedan-u-srbiji.html>).

Навешћемо још неке примере који илуструју употребу ове конструкције:

Новак Ђоковић тенисер *број један* на свету! (<http://www.tvprogram.rs/novosti/novak-djokovic-teniser-broj-jedan-na-svetu.n33684.html3>).

Ђоковић, српски бренд број један (http://www.b92.net/info/vesti/index.php?uuuu=2011&mm=07&dd=04&nav_category=12&nav_id=523207).

Развој топличког краја задатак *број један*. Национални задатак *број један* јесте развој овог краја и не само њега већ читаве јужне Србије (наслов чланка и даљи текст чланка објављен у дневном листу Политика 7. 04. 10-12).

Писац, државни непријатељ *број један* (наслов чланка у електронским новинама) (<http://www.e-novine.com/kolumna/tomislav-markovic/58080-Pisac-dravni-neprijatelj-broj-jedan.html>).

Одбојка спорт *број један* у школама Србије. Према истраживању Министарства омладине и спорта Републике Србије, одбојка је спорт *број 1* у школама у држави (наслов чланка и даљи текст чланка). (<http://www.dnevnik.rs/sport/odbojka-sport-broj-jedan-u-skolama-srbije>).

² Миљковић, *најбољи* одбојкаш света *икад*!

Капитен Србије *најусиешнији* играч света по броју индивидуалних признања.

Српски одбојкаш Иван Миљковић *најбољи* је одбојкаш света *свих времена*, према истраживању портала волејбол-мувис (наслов, поднаслов и текст чланка) (<http://www.telegraf.rs/sport/71766-miljkovic-najbolji-odbojkas-sveta-ikad>).

Приликом разматрања утицаја језика медија на говорне навике једне језичке заједнице потребно је осврнути се на једну од његових битних одлика, а то је доступност. Због природе овог медија њихови читаоци, гледаоци или слушаоци изузетно су често изложени његовом утицају, односно у случају који нас занима, појединим примерима језичке употребе – њиховим честим понављањем врши се знатан утицај на формирање језичких навика публике, па тако поједине лексеме, колокације, дискурсне формуле готово неопажено улазе у редовну употребу, док неке постају толико одомаћене да показују тенденцију потискивања уобичајених језичких средстава (Прћић 2005: 167–168). Чињеница да језик јавне употребе постаје својеврстан узор одражава се на однос говорника према језичкој норми (језик јавне употребе, претежно говорни језик, постаје узор уместо писаног језика, разговорни језик уместо вишег стила)⁵, што све утиче на појаву, а затим и на интензивну употребу појединих речи, односно конструкција.

3. Утицај енглеског језика и превођења

Конструкцијама које су предмет овог рада одговарају конструкције у енглеском језику *number one* и *the best ever*. Овом прили-

³ Поред бројних наслова тема на домаћим интернет форумима (*Најбоље песме икада. Најбоље плакање икада. Најбоље фотографије природе икада. Најбољи графит у Београду икада. Најбоља реклама за пиво икада!*) јављају се и случајеви употребе другачијих конструкција у даљем тексту, нпр.:

Најбољи филмови икада. Који је по вама најбољи филм који сће икада одгледали?

⁴ Амерички геополитички непријатељ *број један*. Обамини коментари такођер су отворили дуго одлагану дебату о томе да ли Русија остаје *главни* геополитички непријатељ за САД (наслов чланка и даљи текст чланка). (<http://balkans.aljazeera.net/makale/americki-geopoliticki-neprijatelj-broj-jedan>).

⁵ Језик који се употребљава у масовним медијима припадао би јавном домену употребе, који подлеже правилима језичког стандарда, међутим, у току последње две деценије одликује га управо појава језика из приватног комуникационог домена (говорног језика), што доводи до појаве знатно слободнијих језичких форми и опуштенијег понашања у комуникацији (Јоцић 2003). Поред овакве фамилијаризације, чак примитивизације, једна од нових тенденција о којима М. Јоцић говори јесте и англицизација и стварање одређеног англосрпског идиома у језику јавне употребе, при чему би се чак знање енглеског језика претпоставило као услов за потпуно разумевање комуникације на српском.

ком нећемо се бавити њиховим пореклом, нити везама са другим језицима, будући да је појава, односно интензивнија употреба оваквих конструкција у српском језику у току последњих година под непосредним утицајем енглеског језика. Ограничићемо се само на то да приметимо да сличне конструкције постоје и у другим језицима, па тако синтагме које одговарају енглеском *number one* налазимо у италијанском, француском, немачком, турском језику, па би свакако било интересантно испитати могуће међусобне везе и утицаје.⁶

Овакве конструкције у савременом српском језику јављају се по угледу на одговарајуће енглеске конструкције и то њиховим превођењем. Да се ослонимо на терминологију Т. Прћића – реч је о површинском превођењу, чија је једна од одлика уношење минималних структурних измена у оригинал (Прћић 2000: 870). Може се говорити о преношењу форми из страног језика у српски језик, при чему се користи домаћи лексички материјал, али су конструкција и садржај преузети из енглеског. У литератури је већ указано на појаву директног преношења структура из енглеског језика небрижљивим преводом или свесним уношењем структуре која би била пандан постојећој у енглеском језику, као и појаве да енглески модел служи као покретач интензивне употребе конструкције која је латентно већ присутна у српском језику (Шевић 1996: 85–86).

Према терминологији Т. Прћића (2004: 115), наши примери припадали би категорији скривених англицизама (реч, синтагма или реченица српског језика која одражава норму и/или следи обичаје енглеског језика) чија је одлика управо релативно брзо одомаћивање.

Идентичне реченице на енглеском и на српском језику (које представљају одговарајуће преводне еквиваленте) могу се пронаћи у новинарским агенцијским вестима на енглеском и српском језику које извештавају о одређеним догађајима, али налазе се и у рекламама за поједине производе (пошто потрошачка култура зависи од масовног маркетинга и стандардизоване понуде робе). Захваљујући савременим средствима комуникације, овакви примери језичке употребе јављају се готово истовремено у различитим језицима.

⁶ Не треба искључити ни могућност да се конструкција *број један* можда не мора посматрати као „чист увоз“. Као метафора она може бити језичка универзалија, нарочито у језицима који спадају у исту генетску скупину, па тиме и аутохтона у сваком од њих. Синтаксичка конструкција *најбољи икад(а)*, с друге стране, специфична је за једне језике, али не и за друге, у које је унета без неке праве потребе.

4. Глобализација и глобализација језика

Свет је економски и културно глобализован више него икада у досадашњој историји људског рода – транспорт, комуникација, размена информација и производа, превазилажење националних и регионалних граница и сл. нису нови процеси, али је нова брзина којом се они одвијају.

Једна од одлика свеопште глобализације јесте и глобализација језика – енглески као светски језик, постаје други језик знатног дела популације, глобални језик данашњице који има јединствену позицију међу страним језицима и који се на више начина одомаћио, па представља не само средство већ и симбол модерног живота и интернационалне комуникације, одомаћени страни језик (о чему су у више наврата писали Д. Кристал, Р. Бугарски, Т. Прћић), доступан у медијима. Медијска изложеност енглеском, као вид контакта међу језицима, премда једносмеран, неминовно утиче и на језички осећај говорника, па ће тако утицати и на лакше прихватање не само страних речи, већ и конструкција. Нека новија истраживања утврдила су постојање свакодневне вишечасовне директне изложености млађих нараштаја енглеском језику (компјутери, интернет, филм, музика и сл.).⁷ Наравно, не треба изгубити из вида ни чињеницу да је енглески језик данас доминантан језик у српском образовном систему, и као такав представља основни страни језик школоване популације (то је први страни језик у обавезном основношколском, али и у средњошколском образовању). Код млађих припадника српске језичке заједнице зато је неоспоран извешан степен знања енглеског језика (макар пасивно знање), без обзира на успешност његовог усвајања код појединца.⁸

5. Нормативни приручници

Осврнућемо се на представљање израза *број један* у нормативним приручницима српског језика. Речници српског језика не бележе

⁷ Емпиријско истраживање Биланкова о медијској изложености београдских средњошколаца енглеском језику (у просеку чак преко 5 сати дневно) (Бугарски 2005: 130).

⁸ О двојном усвајању енглеског језика – у склопу образовног система (као страни језик) и ван образовног система (изложеност страном језику преко медија), који утиче на формирање извесног нивоа основног пасивног знања језика и чини енглески језик одомаћеним страним језиком у српској језичкој и културној заједници пише Т. Прћић (2005: 16).

овакву атрибутску употребу израза *број један* евидентирану у нашој грађи (консултовани су следећи лексикографски приручници: Речник САНУ, Речник МС, Једнотомни речник МС). Приметићемо да речници енглеског језика бележе његову атрибутску употребу (Merriam-Webster, Collins English Dictionary, The American Heritage Dictionary of the English Language) у значењу *први по значају, редоследу, квалитетно, најбољи, највећи, најзначајнији, најквалитетнији, главни*. Ако се осврнемо на домен употребе, треба напоменути и да поједина значења енглески речници бележе као *informal*, односно обележавају њихову припадност разговорном језику.

6. Став говорника према употреби конструкција *број један* и *најбољи икад(а)*

Како би се испитао однос говорника према оваквим конструкцијама анкетирани су изворни говорници српског језика (који говоре или не говоре енглески језик).

Анкетирани су говорници различите старосне доби (од 16 до 59 година), различито степена познавања енглеског језика (активно знање енглеског, пасивно знање енглеског, одсуство знања енглеског језика), од којих је тражено да одговоре на следеће питања: да ли употребљавају овакве конструкције (*Новак Ђоковић је тенисер број један у свету. Миљковић је најбољи одбојкаш икад*), да ли препознају њихово страно порекло, сматрају ли овакве реченице исправним (у складу са нормом), односно јесу ли „у духу српског језика“. Резултати обављених интервјуа показали су да испитаници (пре)познају овакве конструкције, углавном их употребљавају у говору (већина их ипак не би употребила у писаном облику изражавања), и по правилу не препознају њихово страно порекло. Мали број испитаника изјавио је да иако се често среће са употребом оваквих конструкција у писаном и говорном језику, неће их употребити у свом говору, при чему се само употреба конструкција типа *најбољи ... икад(а)* сматра неправилном. У случају конструкција *број један* испитаници сматрају да нема нормативних препрека семантичких нити синтаксичких за њихову употребу. Интересантно је да знање енглеског језика није битније утицало на одговоре испитаника, односно није се показало као релевантан фактор. Може се једино приметити да су млађи испитаници, који сви поседују макар пасивно знање енглеског језика, доста склонији да овакве конструкције употребе не само у говорном већ и у писаном језику.

7. „Када ни најбољи више није довољно добар“

Можемо се запитати шта замењују овакве конструкције. Када се у језику нешто мења, узрок је испуњавање неке комуникацијске потребе. Потреба за њиховом појавом, употребом значила би да испуњавају неку празнину у српском језичком систему, реалну или имагинарну. Овакве конструкције употребљавају се када је потребно изразити највиши степен нечега, неке особине и сл., односно највишу, апсолутну вредност.

Да ли бисмо могли закључити да у савременом језику, бар у одређеним ситуацијама, више није довољно рећи *најбољи*, употребити обичан суперлатив придева, и можемо ли говорити о својеврсној семантичкој испражњености суперлатива? Реално је претпоставити да појава и све чешћа употреба конструкција које су предмет овог рада испуњавају одређену комуникацијску потребу у језику – савремено потрошачко друштво, у коме се стално померају границе, постављају нови рекорди, смењују стари, и конзумеризам као један од доминантних облика испољавања друштвеног постојања данашње цивилизације, неминовно остављају трага и на језику.

Српске речи употребљене тако да одражавају енглеске структуре, изражавају енглеска значења, потискујући уобичајена, стандардна средства за изражавање одговарајућег садржаја у српском језику појава су која је у литератури већ представљена. Говорећи о синдрому миленијумске бубе, Т. Прћић (2000) издваја етапе оваквих процеса: лансирање (у склопу процеса превођења), ширење (путем понављања, обично несвесног, у популарним медијима), прихватање (такође најчешће несвесно, од стране представника језичке и културне заједнице, и то у почетку оних „језички недовољно осетљивих а потом и осталих, чиме такве речи и изрази готово неопажено улазе у редовну употребу“ (Прћић 2000: 868–869). Резултати наше анкете потврђују управо процес уласка испитиваних конструкција у редовну употребу. Даље праћење евидентираних појава показаће да ли је у питању само пролазно стање, односно нека врста „језичке моде“, или ће се иновације временом усталити у језику.

Под знатним утицајем језика медија, као и познавања (активног или пасивног) енглеског језика долази до усвајања/прихватања оваквих конструкција: оне се не осећају као стране, данас више није необично употребити их у различитим доменима, долази до потискивања уобичајених средства за изражавање одређених семантичких садржаја, што представља знак извесних структурних промена у српском језику.

Када су у питању конструкције типа *најбољи икад(а)*, узус српског језика јасно налаже употребу зависне односне реченице након суперлатива уместо оваквих конструкција. Са друге стране, нормативне препреке за употребу конструкције *број један* у атрибутој функцији (уз именицу), било семантичке, морфолошке или синтаксичке, не постоје. Овакве конструкције већ потенцијално егзистирају у језику. За њих би се могло рећи да нису на просто превод страних конструкција него последица унутарњих структурних тежњи, као и да не представљају потпуну иновацију у српском језику према страном моделу, већ је енглески модел послужио као покретач интензивне употребе конструкција присутних (или латентно присутних) у српском језику, као и да је у питању нека врста попуњавања синтаксичких празнина у систему.

Намера нам је била да укажемо на овакве и сличне појаве у језику. Није у питању језички пуризам, већ потреба за извесним преиспитивањем односа према сопственом језику и његовој норми, потреба за неговањем језичке културе српског језика у времену у коме постаје неоспорно коегзистирање елемената норми страног језика (првенствено у свести просечног говорника који бар пасивно познаје структуру енглеског језика) – што утиче неминовно и на језички осећај говорника, па самим тим и на његово језичко понашање. У глобалном свету данашњице, језик представља не само средство већ и својеврстан симбол модерног живота, али и комуникације као једне од значајних потреба данашњег човека, зато је и залагање за брижљивији однос према сопственом језику неопходно.

ЛИТЕРАТУРА

- Бугарски 2005: Ranko Bugarski, *Jezik i kultura*, Beograd: Biblioteka XX vek, Knjižara Krug.
- Једнотомни речник МС: *Речник српскога језика*, Нови Сад: Матица српска, 2007.
- Јоцић 2003: Mirjana Jocić, Characteristic of the Usage of the Serbian language in the Media, *Journal of Central and East European Studies* 5/2, Seoul, 67–87.
- Прћић 2000: Твртко Прћић, О синдрому миленијумске бубе и језику англосрпском, *Јужнословенски филолоџ* LVI, 867–873.
- Прћић 2004: Твртко Прћић, О англицизмима из четири различита али међуповезана угла, *Зборник Матице српске за филолоџију и лингвистику* XLVII/1–2, 113–129.

- Прћић 2005: Tvrtko Prčić, *Engleski u srpskom*, Novi Sad: Zmaj.
- Речник САНУ: *Речник српскохрватској књижевној и народној језика*, I–XVIII, Београд: Институт за српски језик САНУ, 1959–.
- Речник МС: *Речник српскохрватској књижевној језика* I–VI, Нови Сад Матица српска, 1969–1976.
- Шевић 1996: Радмила Б. Шевић, Српски и енглески – језици у контакту?, *О лексичким њозајмљеницама*, Суботица–Београд, 81–88.

Collins English Dictionary. <http://www.collinsdictionary.com>.

Merriam-Webster Dictionary. <http://www.merriam-webster.com>.

The American Heritage Dictionary of the English Language.
<http://www.ahdictionary.com>.

Danijela Radonjić

ON SOME ASPECTS OF ENGLISH LANGUAGE IMPACT ON
USAGE OF SOME CONSTRUCTIONS IN SERBIAN LANGUAGE
(BASED ON CONSTRUCTIONS *NAJBOLJI IKAD* AND *BROJ JEDAN*)

S u m m a r y

This study discusses contemporary changes in morphological and lexical system of Serbian language caused by the influence of English language. The analyse is based on the usage of the construction *broj jedan* (number one), as well as the construction *najbolji ikad(a)* (the best ever).

In addition we will examine normativistic aspect as well as sociolinguistic aspect of these cases.